

Kertész Imre, az értelmiségi

1988 őszén Kertész Imre nyugdíjba ment. Csaknem három évtized után elköszönt élete fő művétől, a bűnügyi technikai intézettől. Akkoriban történt, hogy az immár nyugállományú rendőrezredes, korábbi irodájában néhány munkatársa társaságában személyes tárgyait – könyveket, egykori konferenciák meghívóit, nemzetközi tanácskozások kiadványait – rendezgetve megjegyezte: „*Nehéz volt a rendőrségen értelmiséginek lenni.*” Ez a mondat gyakran jut az eszembe. Most, amikor a Bűnügyi Szakértői és Kutató Intézet munkatársai egykori igazgatójukra emlékeznek, aki 2016-ban lett volna kilencven éves, gondolkodjunk közösen Imre bácsi sóhajtásnak is beillő mondatán!¹

Kertész Imre, az Állami díjas tudós, az akadémiai doktori cím birtokosa, a három világnyelven magabiztosan tájékozódó szakember már értelmiségiként választotta a hivatásos szolgálatot, és rendőrként is a szellem embere maradt. Akik őt ismerték azt láthatták, hogy a maga életében a két státuszt példás harmóniával egyesítette. Azzal azonban, hogy a sikerekben bővelkedő felszín alatt egy keményen megharcolt életút rejtőzködött, talán igazgatónk is csak a búcsú perceiben szembesült.

Kertész professzor értelmiségi létében egyesítette a felsőfokú szakmai tudást, az egyetemes műveltség birtoklását, az önálló és kritikus gondolkodás elvitathatatlan jogát, amit csak független és autonóm személyiség képes felelősséggel gyakorolni. Mindezt magyar hazájának egy olyan történelmi korszakában cselekedte, amikor a mi tájainkon az emberi méltóságnak ez a kiteljesedése csaknem lehetetlennek tűnt.

---

¹ A tanulmány 2016. április 7-én, az Országos Rendőr-főkapitányság Rendőrségi Igazgatási Központ Auditóriumában, a Kertész Imre emlékkonferencián elhangzott előadás szerkesztett változata.

A felnőttkor határához érkező fiatalember először olyan diktatúrával találkozott 1944-ben, amelyik az életét kívánta elvenni, csupán csak azért, mert merészelt megszületni. Az aljas és nyomorító hatalom nem a függetlenségét és autonómiáját vitatta, hanem a léthez való jogát kérdőjelezte meg. Szerencse, életigenlés, lelki erő, és tisztességes emberek segítségével kellett ahhoz, hogy a szegény sorsú fiú a vészorszakot túlélje.

A fiatal Kertész 1945-ben okkal hihette, hogy egy felszabadított országban választ foglalkozást. Orvosnak készült. Az egyetemi szintű tudással a természettudományok területén találkozott először. Ez a körülmény később meghatározó jelentőséget kapott az életpálya alakulásában. Mi lett volna, ha őt is elragadja a fényes szelek nemzedékének lendülete, egy boldog, szabad és igazságos társadalom ígérete? Az esély megvolt rá, mert az a világ, amely korábban őt körülvette sem boldog, sem szabad, sem igazságos nem volt. Elkerülhetetlenül közelgett a találkozás egy másik diktatúrával, a proletárnak nevezettel, ami nem az életét, hanem az emberségét akarta megsemmisíteni. Ezzel szembeszállni szinte nehezebb volt, mint a halált elkerülni.

Orvosi stúdiumaival felhagyva lehetőséget kapott arra, hogy a Szovjetunióban, jogásznak tanulhasson. Abban az országban, amelyre, mint a fasizmus legyőzőjére, hetven évvel ezelőtt Kertésszel együtt nagyon sokan hálával tekintettek. A kazanyi egyetemi évek nem csupán a jogtudománnyal ismertették meg a külföldről érkezett hallgatókat, hanem a szovjet valóság mindennapjaival is, amelyek messze voltak a hirdetett vonzó eszméktől.

Még mindig 1988-at írunk. Ebben az esztendőben, követve őt az igazgatói poszton, Kertész Imrével Moszkvába utazhattam. Imre bácsi egykori tanárával, a neves orvos-szakértővel találkozott, aki otthonába invitált minket. Moszkva egy harmincas évek végén épült jellegzetes lakótelepén jártunk, ahol a kor különös lakáspolitikájának megfelelően, szinte csak orvosok éltek. A házba belépve hosszú, sötét folyóson haladtunk, ahol egymáshoz közel nyíltak az aprócska bérlakások ajtói. Vendéglátónk megállított bennünket és mesélni kezdett: *„Fiatal tanárként 1953 januárjában már itt laktam, amikor több orvost letartóztattak, akik az ország vezetőit – köztük magát Sztálint – gyógykezelték. Rettenetes terror kezdődött, amelyben az*

önkéntes logikája szerint szinte valamennyi doktor gyanússá vált. Minden éjjel hallottuk az autók érkezését, a vészt jósló neszeket, majd reggelre kelve ezen a folyóson végighaladva láttuk a lepecsételt lakásokat, ahonnan mindenkit elhurcoltak a hatalom emberei. Félelem vett erőt rajtunk, szólni sem mertünk, egymás tekintetét is kerültük. Hetek alatt szinte elnéptelenedett az orvosok lakta telep. Feleségemmel azt vártuk, hogy mi mikor kerülünk sorra. A rémálomnak Sztálin halála vetett véget. Az igazi fellelékezés akkor következett, amikor a kommunista pártlap, a Pravda közleményben tudatta, hogy az ártatlan orvosokat koholmányok alapján hurcolták meg.”

Figyeltem az emlékeiket idéző két barátot, félszavakból is megértették egymást. Imre közelről látta ezt a világot, annak tapasztalatai tetten érhetőek későbbi szakmai pályafutásában. Noha szerette a jogelméletet, fő diszciplínájának a kriminalisztikát választotta. A „kétszer kettő józansága” vonzotta, amiben korábban szerzett ismeretei csak megerősítették. Valotta, hogy az igazságszolgáltatás legnagyobb kihívása az igazság megismerése, és nincs ideológia, ami a tények feltárásának nehézségeit elhárítani képes lenne. Csak a természettudományokban lehet bízni, de nem, mint a bölcsek kövében, hanem mint olyan ismeretekben, amelyek kérlelhetetlenül emlékeztetnek tudásunk határaitra. Ez a meggyőződés jelenik meg a tárgyi bizonyítás elméletének kimunkálásában, ami Kertész Imrét nemzetközi hírű kutatóvá tette, és nagyban hozzájárult ahhoz, hogy az általa alapított bűnügyi technika európai színvonalú intézetté válhatott.

A kriminalisztika sokat köszönhet Kertész Imrének, de ő is hálás lehet a nyomozás tudományának. Számára az igazságügyi szakértés jelentette azt a menedéket, ahol az önkénnyel szemben megőrizhette függetlenségét és jelleméből fakadó emberségét. Ő „sziszegve sem szolgált aljas, nyomorító hatalmakat”.

A rendszerváltás idején a világot járt, művelt tudósnek kész terve volt arra, miként lehet a technikai lehetőségeket a bűnüldözés szolgálatába állítani akként, hogy közben megfeleljünk az alkotmányosság értékeinek is. Tanulmánya az igazságügyi szakértésről három követelményt állított: a szakértői munkához nélkülözhetetlen szaktudás megszerzését, a különleges szakértelem rendelkezésre állását és a szakértő függetlenségét. Bizonyította, hogy vannak olyan klasszikus szakértői területek, amelyek kizárólag

a bűnüldözés gyakorlatában sajátíthatóak el. Felhívta a figyelmet arra, hogy a rendelkezésre állás követelménye a bűnügyi rendőrség szervezetébe integrált azonosító laboratóriumokban valósulhat meg. A szakértői függetlenséget pedig csak az alkotmányos jogállam fundamentumait tisztelő rendőrség garantálhatja. Hogy az milyen, arról mindenki mást megelőzve Kertész Imre: Rendőrség, rendőrállam, jogállam című négyrészes tanulmányában olvashatunk, amelynek első része a Belügyi Szemle 1989. októberi számában jelent meg.

Lehetséges-e igazságszolgáltatást kizárólag a múlt természettudományos eszközökkel történő megismerésére alapítani? Ez volt Kertész tanár úr kérdése. Nem lehetséges, jelentette ki meggyőződéssel. A bűn és a büntetése, a büntetőjogi döntésekhez nélkülözhetetlen belső meggyőződés nem értelmezhető társadalomtudományi ismeretek nélkül, és ezek sorában a jogelméleteknek is kitüntetett szerepük van. Különösen a büntető igazságszolgáltatásra érvényes a tétel, miszerint a büntetés a bűnre adott morális értékeket védő válasz, ami nem mondhat ellent a védett erkölcsi rendnek. A törvényesség csak akkor biztosított, ha a jogtudomány képes öröködni a jog humánuma felett. Az emberi méltóság korlátozhatatlan, az eljárás garanciák az igazság feltárásának biztosítékai, amelyek a hatóság tagjait is képesek megkímélni helyrehozhatatlan tévedésektől és megbocsátathatlan bűnöktől.

Kertész Imre, jóval túl a hatvanon, a rendszerváltás első demokratikusan megválasztott legfőbb ügyészétől, Györgyi Kálmántól kapott lehetőséget arra, hogy visszatérjen jogbölcséleti elképzeléseihez. Befejezhetetlen háború című munkája ennek az újjászületésnek a máig értékes dokumentuma.²

Imponáló értelmiségi életút! De arra még mindig nem találtunk magyarázatot, hogy miért volt nehéz értelmiséginek lenni a rendőrségen. Lehetséges, hogy ezért felelős a szabad szellem rendet nehezen tűrő öntörvényűsége? Kertész Imre legendásan fegyelmezett, rendszerető ember volt. Az ellentmondások forrása máshol keresendő.

---

² Kertész Imre: Befejezhetetlen háború, BM Kiadó, Budapest, 2000 (Györgyi Kálmán előszavával)

Az első értelmiségi tulajdonság a magas szintű szaktudás csak azokban a hivatásrendekben jelent értéket, ahol maga a szakértelem adja az igazi tekintélyt. Márpedig a modern rendőrség annak a feudális abszolutizmusnak a terméke, amelyben a hatalomhoz való feltétlen hűség messze megelőzte a szakértelem tiszteletét. De ezen még lehetett segíteni. A rendőrség a 19. században vált a jog hadseregévé. A jogismeret segítette a testületet abban, hogy szakmaként szerezzen magának rangot. Nem is véletlen, hogy ugyanebben a korszakban született meg a bűnügyi technika, amit gyakran emlegetnek „tudományos rendőrségnek”. De a szakértelmet a szigorú hierarchiában működő szervezetekben mindig gyanakvás övezi, mert a hozzáértés nem függhet a ranglétrán elfoglalt pozíciótól. Azt meg lehet szerezni, de pusztán a kinevezéssel nem jár együtt.

A következő értelmiségi attribútum az egyetemes műveltség, ami segít abban, hogy a világ jelenségeit a maguk bonyolultságában próbáljuk megérteni. Viszont a rendőri munka sajátja a dolgok leegyszerűsítése. Rendet és biztonságot csak ennek árán lehet szavatolni. A rendőrnek nem feladata a veszélyek oksági hátterének feltárása, mert ezzel a cselekvőképességét veszítené el. A rendőrségeknek együtt kell élniük egy alapvető ellentmondással, a törvényesség és az eredményesség konfliktusával. Ez az ellentmondás azonban éppen nem a műveltség elutasításával, hanem tudásunk gyarapításával tompítható a leghatékonyabban. Erre ad példát a rendőrképzés számos reformja, amelynek Kertész Imre mindig lelkes propagandistája volt. Nehezen megfeythető talány, hogy ennek ellenére a hetvenes évektől miért nem vehetett részt aktívabban a Rendőrtiszti Főiskola munkájában.

Végül szólni kell az értelmiségi lét lényegét jelentő személyes autonómiáról és kritikai szellemről. Ezek a tulajdonságok csak demokratikus társadalmakban nyerhetnek polgárjogot, és csak azt a rendőrséget éltetik, amelyik törekszik az alkotmányos jogállam részévé válni. Kertész Imre hivatásos szolgálata arra az időszakra esett, amikor hazánkban a rendőri szakértelem fejlődött, a rendőrképzés követte a legfejlettebb mintákat, de egészen a rendszerváltozásig nélkülöztük az alkotmányos jogállam vívmányait. Ennek ellenére tudott értelmiségi rendőrként szolgálni, híven, tisztességének megőrzésével, de felvállalva sok konfliktust is. A diktatúrákra

nem jellemző az „erénytakarékosság”, vagyis az a hatalmi rendszer, amelyben a minimális erkölcsi jó követéséhez nem szükséges halált megvető bátorság. Szakmai életútja során számos esetben kellett sokat kockáztatnia ahhoz, hogy elemi értékeihez hű maradjon. Ezeket a próbákat vitézül kiállta. Köszönet jár érte.

És végül egy személyes megjegyzés: a rendőrségen értelmiséginek lenni ma sem könnyű!